

МЕТОДОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ
З ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМMETHODOLOGY OF STAFF TRAINING OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS
WITH INCLUSIVE EDUCATION

Стаття присвячена одній із актуальних проблем підготовки кадрів закладів освіти з інклюзивним навчанням. Зокрема, розглядається методологія підготовки кадрів (методологічна, синергетична, оптимізація навчального процесу, відбір змісту навчання). Висвітлюється особистісно-діяльнісний підхід як один із провідних у фаховій підготовці спеціального педагога закладу освіти з інклюзивним навчанням. Розглянуто ключове поняття – «система» – цілісний комплекс елементів, пов'язаних між собою таким чином, що зі зміною одного змінюються й інші. На основі нових концептуальних засад сучасного суспільного розвитку сформульовано шляхи реформування системи освіти. Визначено введення курсів, які спрямовані на засвоєння нових професійних навичок, зміною установок щодо дітей з особливими освітніми потребами. Основна увага зосереджується на вихідних ідеях концепції підготовки різнопрофільних фахівців та окреслені методологічні підходи: аксіологічний, системно-діяльнісний, інтегративний, студентоцентризований до підготовки фахівців зі спеціальної освіти до діяльності в інклюзивному освітньому просторі, які визначають загальну наукову стратегію. Описані чинники впливу на становлення і розвиток інклюзивної освіти в Україні. Детально висвітлюються проблеми спеціальної професійної підготовки висококваліфікованих педагогів інклюзивної освіти. Особлива увага звертається на важливість удосконалення системи спеціальної підготовки фахівців. Проаналізовано зарубіжний і вітчизняний досвід, сучасних тенденцій в освіті, через який можна виокремити чинники впливу на становлення і розвиток інклюзивної освіти в Україні (ціннісний, понятійно-термінологічний, законодавчий, нормативно-правовий, фінансово-економічний, кадровий, навчально-методичний і науково-методологічний, морально-технічний, організаційний, громадський).

Узагальнюється, що сучасні освітні реформи вимагають зміни підходів до організації змісту інклюзивної освіти.

Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзивне освітнє середовище, професійна підготовка спеціальних педагогів.

The article is devoted to one of the urgent problems of training personnel of educational institutions with inclusive education. In particular, the methodology of personnel training is considered (methodological, synergistic, optimization of the educational process, selection of educational content). The personal-activity approach is highlighted as one of the leading ones in the professional training of a special teacher of an educational institution with inclusive education. The key concept was considered – "system" – a complete set of elements connected with each other in such a way that when one changes, the others also change. Ways of reforming the education system are formulated on the basis of new conceptual foundations of modern social development. The introduction of courses aimed at learning new professional skills and changing attitudes towards children with special educational needs has been determined. The main focus is on the original ideas of the concept of training of multidisciplinary specialists and outlined methodological approaches: axiological, system-activity, integrative, student-centered to the training of special education specialists to work in an inclusive educational space, which determine the general scientific strategy. The factors influencing the establishment and development of inclusive education in Ukraine are described. The problems of special professional training of highly qualified teachers of inclusive education are covered in detail. Special attention is paid to the importance of improving the system of special training of specialists. Foreign and domestic experience, modern trends in education are analyzed, through which it is possible to single out factors influencing the formation and development of inclusive education in Ukraine (value, conceptual and terminological, legislative, normative and legal, financial and economic, personnel, educational and methodological and scientific methodological, moral and technical, organizational, public).

It is summarized that modern educational reforms require changes in approaches to organizing the content of inclusive education.

Key words: inclusive education, inclusive educational environment, professional training of special teachers.

УДК 373-056.2/3
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.1.19>

Баранець Я.Ю.,
ст. викладач кафедри загальної та спеціальної педагогіки
Дніпровської академії
неперервної освіти

Постановка проблеми у загальному вигляді.
Демократичні перетворення в Україні, які відбуваються під впливом гуманістичних світових вимог, потребують реформування системи освіти відповідно до пріоритетів сьогодення.

Інклюзія є соціальною концепцією і відображає одну з головних демократичних ідей, що всі діти є активними членами суспільства.

Формування професіоналізму в сучасних умовах неможливе без визначення комплексу знань, умінь, навичок та особистісних якостей фахівця будь-якого профілю. Особливе значення в сучасному світі належить професійним компетенціям, підготовки кадрів. Це все потребує підготовки фахівців, які володіють різними сучасними методами викладання, навчання і виховання. Систему

поглядів, підходів та їх зміну формують саме професійні компетенції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Специфіка організації інклюзивного середовища розглядається в дослідженнях А.А. Колупаєвої, О.М. Таранченко, Т. Сак. В.М. Синьова та інш.

І. Малишевська визначила та обґрунтувала інтеграційну природу фахової підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. Формування готовності фахівців до роботи в інклюзивному освітньому середовищі розглядали американські, канадські науковці, зокрема: Л. Айдол, А. Белл, М. Вінзор, Р. Джордж, С. Кірк, С. Ліллі та ін. За результатами зазначених досліджень, виокремлено напрями підготовки фахівців для інклюзивної освіти: реорганізація програм вищої освіти до ідеї освітньої інклюзії та удосконалення програм підвищення кваліфікації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Наразі відсутні результати наукових досліджень, в яких вивчалась методична компетентність фахівців, які працюють в інклюзивному освітньому середовищі. До однієї з основних проблем кадрового забезпечення інклюзивної освіти можна віднести низький рівень професійної підготовки спеціалістів.

Мета статті полягає у визначенні науково-методичних засад педагогічних умов формування методичної компетентності спеціалістів.

Виклад основного матеріалу. В основу розробки сучасної системи підготовки кадрів, а саме спеціальних педагогів, до роботи в інклюзивному просторі, визначено ряд методологічних підходів, які лежать в основі підготовки фахівця зі спеціальної освіти.

Вмотивованість, ціннісне ставлення до педагогічної діяльності розглядали (Л. Виготський, О. Леонтєв, С. Рубінштейн та інші). Вчені у своїх працях розглянули проблеми власної самореалізації у процесі оволодіння духовним надбанням людства, залучення дитини до цінностей досвіду людства. Таким чином, підготовка майбутнього педагога, готового до впровадження інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами, має спиратися на розвиток студента в когнітивний, практичний та емоційно-ціннісний сфері.

А це складові аксіологічного підходу, як методологічного орієнтиру у процесі підготовки фахівців зі спеціальної освіти. Філософія розглядає аксіологію як науку про цінності і, зокрема, про цінність освіти і формує компоненти відносин у структурі особистості.

Методологічна основа педагогіки визначає аксіологію як систему педагогічного розуміння особистості і ствердження цінності людського життя, виховання і навчання, педагогічної діяльності й освіти.

У фаховій підготовці використовують також системно-діяльнісний підхід, в багатьох випадках цей підхід вважають системним.

Ключове поняття – «система» – цілісний комплекс елементів, пов'язаних між собою таким чином, що зі зміною одного змінюються й інші». Застосування цього наукового підходу виявляє зв'язки і відношення досліджуваного об'єкта. Даний підхід забезпечує вивчення предметів і явищ як системних об'єктів у їхньому розвитку. Вивчаючи цей підхід (Ю. Бабанський, В. Беспалько, І. Лернер, М. Малофєєв, В. Синьов та інші) гадали змогу проектувати систему компетентісно професійно-орієнтованої підготовки фахівців зі спеціальної освіти. Дослідження (В. Краєвського) розкрили природу педагогічного знання та сутність педагогічної діяльності.

Аспекти, які стосуються різних аспектів роботи вчителя-логопеда, вчителя-дефектолога, корекційного педагога, спеціального психолога з дітьми, з порушеннями психофізичними належать (Віт. Бондар, В. Лубовський, С. Ляпідевський, О. Маслюкова, С. Миронова, Н. Назарова, В. Синьов, Є. Синьова, М. Шеремет, Л. Шишкіна та інші). Цей підхід важливий при підготовці фахівців зі спеціальною освітою, тому що надає можливість визначити умови взаємодії учасників педагогічного процесу, персоналізувати процес фахової підготовки, обрати методи і засоби для дослідження цілей, моделювати структури педагогічної діяльності, виявляти рівень розвитку і підготовку студентів (А. В. Вербицький).

Науковці вважають особистісно-діяльнісний підхід як один із провідних у фаховій підготовці спеціального педагога закладу освіти з інклюзивним навчанням.

Одне з чільних місць серед методологічних займає – **інтегративний підхід**.

У другій половині ХХ століття визначають нові уявлення про дитину з особливостями розвитку. Як визначає А. Колупаєва, саме у цей період суспільна свідомість про таких дітей змінюється і починається процес їхньої інтеграції у загальноосвітній простір. Змінюється наукова парадигма, у тому числі й дефектологічна. На думку науковців парадигми не тільки змінюються, а й адаптуються до нових соціальних та інтелектуальних проявів.

Одночасно змінюються концептуальні підходи до навчання, виховання, розвитку дитини з особливими освітніми потребами, а також інтегративний підхід. Його використання в період підготовки фахових педагогів зі спеціальної освіти, забезпечує вивчення проблем у теоретико-методологічному і дослідному аспектах. В цей час реалізуються підходи за нозологіями, універсальний. Тому у публікаціях українських науковців, в останні часи, наголошуються зміни освітньої парадигми (впровадження інклюзивної освіти в Україні),

зумовлюють зміну парадигми підготовки фахівців [1, с. 51-61].

Впровадження **студентоцентрованого підходу** – нова парадигма освітнього процесу фахової підготовки.

Україна підписує Угоду Болонської декларації, застосування проекту Тюнінга у вищу освіту («Гармонізація освітніх структур в Європі» – Tuning educational structures in Europe, TUNING), надають нові орієнтири розроблення шляхів реформування вищої освіти [4].

В основу студентоцентричного навчання покладено ідею забезпечення можливості отримання студентами на ринку праці, підвищення їхньої «вартості», тобто сформованості знань, умінь, навичок, можливість вирішення різних виробничих ситуацій, а також бажання до неперервного власного професійного розвитку.

Окреслені методологічні підходи: аксіологічний, системно-діяльнісний, інтегративний, студентоцентризований до підготовки фахівців зі спеціальної освіти до діяльності в інклюзивному освітньому просторі окреслюють ідеї, які визначають загальну наукову стратегію не тільки для дослідницької діяльності, а й розробленню концепції підготовки спеціальних педагогів до фахової діяльності в інклюзії.

Вихідними ідеями концепції підготовки різнопрофільних фахівців до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища, І. А. Малишевська, вважає – цілісність, єдність і взаємодомовляваність системи освіти; основні принципи концепції, які являють собою систему фундаментальних положень і вимог щодо організації і забезпечення ефективного освітнього процесу.

Концептуальні принципи поділені на декілька груп:

– **методологічні** (системності, неперервності і взаємодомовленості, цілеспрямованості, демократичності, гуманістичності, випереджального навчання);

– **синергетичні** (саморозвитку, людиноцентризму, цінності професійної співпраці, інклюзивної синергії);

– **оптимізації навчального процесу** (цілісності, фундаментальності, інтеграції, варіативності);

– **відбору змісту навчання** (універсальності, науковості, зв'язку теорії і практики, прогностичності, компліментарності, інтерактивної взаємодії).

Перелік концептуальних принципів окреслює відповідні наукові підходи, сукупність знань про способи і засоби організації навчальної діяльності [2, с. 83-87].

В дослідженнях українських науковців щодо використання методологічних підходів є багато спільного і це дає можливість визначити теоретичну проблематику підготовки кадрів для інклюзивної освіти.

Отже, існує недостатня проблема підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю особливо асистентів вчителів в умовах інклюзивного освітнього середовища. Саме цим зумовлено вибір теми нашого дослідження.

Аналізуючи зарубіжний і вітчизняний досвід, сучасних тенденцій в освіті, можна виокремити чинники впливу на становлення і розвиток інклюзивної освіти в Україні, а саме:

– **ціннісний** – який впливає на формування гуманістично-демократичних орієнтацій і духовний розвиток суспільства, використовуючи ідеї інклюзії;

– **понятійно-термінологічний** – який виконує міжгалузеву функцію; його відрізняє безпосередній вплив на формування стандартів, принципів, законів і закономірностей та інноваційну складову інклюзії; він також впливає на понятійну культуру суспільства, а також дає змогу конкретизувати мету, завдання, тенденції інклюзивної освіти; визначати статус осіб з особливими освітніми потребами;

– **законодавчий** – це законодавчі гарантії прав осіб з особливими освітніми потребами; удосконалює національне законодавче поле, моделює його до вимог міжнародних конвенцій, регламентує обов'язки держави до людей даної категорії;

– **нормативно-правовий** – це формування системи засобів, прав, норм; це і практика державного контролю за їх дотриманням;

– **фінансово-економічний** – розвиток необхідних ресурсів, стимулювання та розвиток науково-технічного процесу для забезпечення інклюзивної освіти;

– **кадровий** – який забезпечує інклюзивну галузь висококваліфікованими кадрами; притаманність міжвідомчої функції дозволяє виконувати професійне співробітництво міжгалузевих фахівців, які забезпечують соціальну, психологічну, медичну, науково-методологічну, корекційну і навчально-методичну підтримку дітей з особливими освітніми потребами; він сприяє професійній освіченості персоналу в закладах інклюзивної освіти;

– **навчально-методичний і науково-методологічний** – сприяє формуванню власного інструментарію інклюзивної освіти (розробці методів, педагогічних технологій; виконувати дидактичне та методичне упровадження);

– **морально-технічний** – використання прогресивних технологій, розвитку техніки, інклюзивних інновацій, удосконалення засобів і форм інклюзивної освіти; до нього належить і пристосування архітектури приміщень освітніх закладів; створення кола ресурсних центрів, забезпечення транспортом;

– **організаційний** – реалізація управлінських рішень, налагодження системи будь-яких зв'язків, адміністративно-організаційних рішень та керівництво на різних рівнях; взаємодія педагогічного та

допоміжного персоналу, організація інклюзивного освітнього середовища;

– **громадський** – який виконує регулятивну і контрольну функцію і через громадські і батьківські асоціації та інструкції впливає на розвиток і якість інклюзивної освіти, захищають права дітей з особливими освітніми потребами на освіту.

За останнє десятиріччя відбулися важливі зміни в ставленні, розумінні щодо забезпечення дітей з особливими освітніми потребами якісною освітою. Це відбувається не лише у високо розвинутих країнах Європи, а й в Україні. Ми всебічно вивчаємо досвід цих країн в організації інклюзивного навчання. Наша держава намагається створити досить високий рівень академічної підготовки кадрового потенціалу, який сприятиме створенню гнучкої системи реформування кадрової політики у вітчизняній системі інклюзивної освіти.

Мартинчук О. В. також розглядає фахову підготовку студентів у закладах вищої освіти, враховуючи як вихідні методологічні засади, обираючи кілька методологічних підходів: цивілізаційний, синергетичний, світологічний, системний, соціодинамічний, які покладені в основу фундаментальних і прикладних досліджень та проведення системного аналізу детермінант модернізації підготовки фахівців зі спеціальної освіти для діяльності в інклюзивному освітньому середовищі [3, с. 138].

Висновки. Сучасні освітні реформи вимагають зміни підходів до організації змісту інклюзивної освіти. Використовуючи методологічні підходи,

можна відстежити історичний процес цивілізаційної ідентифікації України та її місце у світовому просторі, вивчити досвід європейської цивілізації щодо надання якісних освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами до руху України до Європейського Союзу. В цьому полягає суть реформування загальної середньої освіти відповідно сучасним світовим тенденціям. Ця стаття дає можливість визначити перспективні напрями проблеми, а саме вивчення теоретичних та методологічних підходів закордонного і вітчизняного досвіду підготовки кадрів для повної загальної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дегтяренко Т.М. Сучасні тенденції модернізації підготовки педагогів до професійної діяльності в Україні. Науковий вісник Чернігівського університету. 2011. Вип. 577: Педагогіка та психологія. С. 51-60.
2. Малишевська І. А. Стан підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи в умовах освітньої інклюзії. Вісник Черкаського університету: Серія Педагогічні науки. 201. Випуск 10. С. 83-87.
3. Мартинчук О. В. Теорія та практика підготовки фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.03. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені М. Д. Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2019. С. 138, 139.
4. The European Higher Education Area. Joint Declaration of the European Ministers of Education (Bologna Declaration). Bologna, Italy, 19 June 1999, URL: http://www.ehea.info/uploads/about/BOLOGNA_DECLARATIONS.pdf